

Н. В. Глинська, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник
завідувачка відділом дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної Академії правових наук України
ORCID: 0000-0001-5835-3798

ПРАВОВОЙ АСПЕКТ ЗАПРОВАДЖЕННЯ РЕЖИМУ PAPERLESS В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Глобальна цифровізація (діджиталізація), що є не лише трендом, а й інструментом ефективності, прозорості і значної економії коштів та людських ресурсів, охопила всі сфери суспільного й державного життя, включаючи і правосуддя. Переведення роботи системи органів державної влади, зокрема, системи правоохоронних органів та суду, у режим *PaperLess*, тобто повної відмови від паперових документів, є адже тою розв'язкою нашої держави, запорукою інтеграції України до світових економічних та інформаційних процесів. До того ж електронний документообіг є базовою передумовою запровадження в нашій країні електронного кримінального провадження (далі – ЕКП), основою якого є «розумна» інтегрована інформаційно-аналітична система, що оцифровує паперову документацію, дозволяє обмінюватись файлами в межах кримінального провадження між органами кримінальної юстиції. ЕКП за своєю суттю є певним «режимом кримінальної процесуальної діяльності, заснованим на композиційних алгоритмах автоматизованих кримінальних процесуальних процедур ЄРДР та інтегрованих із ним електронних інформаційних систем. Таке провадження реалізується суб'єктами в електронному форматі та фіксується в офіційному електронному процесуальному документі¹.

Нормативне запровадження національної моделі ЕКП інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування «іКейс» (далі –

ІТСДР) ознаменувало нову віху розвитку кримінальної юстиції в Україні та засвідчило невідворотність її цифровізації, хоча наразі використання ІТСДР є можливим лише у системі антикорупційних органів (а отже, поки що відсутнім є нормативний механізм реалізації положень статті 106–1 КПК щодо запровадження ІТСДР в усіх органах досудового розслідування).

Хоча електронний документообіг в Україні розпочався вже близько 20 років тому із прийняттям Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р., утім, у царині кримінального провадження папір все ще залишається основним носієм інформації у кримінальних провадженнях. Переваги електронного документообігу є безсумнівними та достатньо висвітленими у сучасній літературі. До них, зокрема, належать: темпоральне співпадіння проведення та фіксації процесуальних дій у кримінальному провадженні, що, в свою чергу, гарантує достовірне встановлення моменту виникнення юридичного факту; значиме підвищення ефективності взаємодії органів кримінального переслідування та контролюваності їх діяльності; автоматизація значної кількості процедур; усунення корупційних ризиків та ін.²

Зазначені та інші «бонуси» електронного документування є вкрай затребуваними для царини кримінального провадження. Так, складність та багатоепізодність розслідуваних злочинів, чисель-

¹ Столітній А. 'Концепція електронного кримінального провадження в Україні' (2018) 4 Вісник Національної прокуратури України 24

² – 'Вдосконалення електронного сегменту кримінального провадження' (2017) 2 Науковий журнал «Право і суспільство» 189

ність письмових доказів, велика кількість учасників провадження зумовлюють «документальну об'ємність» кримінальних проваджень, що нерідко налічують сотні і навіть тисячі томів. На паперове документування витрачаються величезні фінансові, людські та часові ресурси. До того ж моральна застарілість паперового документообігу йде у розріз із вимогами світового інформаційно-технічного прогресу, сповільнює процеси обміну інформацією в кримінальному провадженні, створює додаткове навантаження на дізнавачів, слідчих, прокурорів та суддів. Більше того, як влучно зазначають сучасні дослідники, застарілі методи обміну інформацією за допомогою паперу, часові розбіжності в здійсненні слідчої дії чи прийняття процесуального рішення з моментом їх документальної фіксації, що досить часто викликає неможливість достовірного встановлення моменту виникнення юридичного факту, – все це перешкоджає темпу розвитку кримінального процесу, який суттєво відстає від розвитку інформаційного суспільства¹. Тож перехід на електронний формат документування вже ні в кого не викликає сумнівів та є лише питанням часу.

Воєнний стан інтенсифікував рух до електронного документообігу з огляду на критичну необхідність попередження втрати матеріалів кримінальних проваджень. Так, законодавець унормував обов'язок дізнавача, слідчого чи прокурора щодо збереження в електронній формі копії матеріалів кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких здійснюється в умовах воєнного стану (ч. 4 ст. 615 КПК у редакції зі змінами, внесеними згідно із Законом України № 2137-IX від 15.03.2022 р. та Законом України № 2201-IX від 14.04.2022 р.). І хоча реалізація цього обов'язку є можливою у спосіб оцифрування відповідних документів, що утворюють матеріали провадження, втім, очевидним є доцільність саме створення кримінальних процесуальних документів у електронній формі. Тож переваги електронного фіксування процесуальних дій та рішень в кримінальному провадженні на фоні воєнних викликів є безсумнівними.

Водночас у контексті правового уможливлення створення та використання електронних докумен-

тів у перебігу реалізації кримінальної процесуальної діяльності можна констатувати певну нормативну непослідовність та хаотичність, у той час як імперативний метод правового регулювання в царині кримінального провадження вимагає визначеності закону щодо формату фіксації процесуальних дій та рішень. Це є необхідним як з огляду попередження порушень вимог законності стосовно форми процесуальних документів, так й усунення зайвого паперового дублювання. Як раціонально відмічають сучасні дослідники, на сучасному етапі розвитку інформаційних технологій паперові носії інформації часто-густо просто дублюють їх електронні варіанти, створюючи подвійні системи обліку та контролю службової інформації, що особливо проявляється у системі органів кримінальної юстиції. Зокрема, більшість процесуальних рішень прокурора та слідчого приймається у рамках ЄРДР та обов'язково дублюється на паперових носіях, які підшиваються до матеріалів кримінального провадження, паперові протоколи слідчих дій дублюють відповідні носії аудіо- та відеоінформації, причому на створення перших витрачається більша частина робочого часу слідчого та процесуального керівника. Це ж стосується і багатьох довідкових даних з офіційних інформаційних реєстрів даних².

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика цифровізації є популярною у зарубіжній та вітчизняній економічній літературі. Що ж до кримінальної процесуальної науки, то окремі питання використання цифрових технологій під час кримінального провадження були предметом дослідження таких українських науковців, як: В. Білоус, В. Бірюков, В. Голубев, М. Гуцалюк, О. Жученко, О. Капліна, М. Карчевський, О. Колотило, Є. Лук'янчиков, Т. Михальчук, А. Молдован, Т. Павлова, А. Рибченко, М. Смирнов, В. Уваров, І. Харабєрюш, В. Хахановський, С. Чернявський, Г. Чигрина, С. Шаренко та ін. Нечисельними є монографічні дослідження, що присвячені саме проблематиці цифровізації у царині кримінального провадження. Серед них слід вказати на праці А. Скрипника, А. Столітнього, Д. Цехана, Д. Літвекича. Питання електронного документообігу в царині кримінального про-

¹ Жученко О. Д. 'До питання про передумови розроблення електронного кримінального провадження в Україні' (2019) 33 Правова держава 118 <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2019_33_18> (дата звернення 15.03.2023)

² Мазурик Р. В. 'Актуальні питання реалізації концепції електронного кримінального провадження у діяльності органів прокуратури: адміністративно-правовий аспект' (2022) 1 Право і суспільство 158–159

вадження, окрім зазначених дослідників, підіймали у своїх працях А. Асанова, І. Бевзюк, А. Каліна, І. Каланча, Д. Патрелюк та ін.

Утім, попри значний науковий інтерес фахівців до впровадження електронного документообігу в царині кримінального провадження не вирішеними залишаються доктринальні питання нормативного механізму, зокрема, чи має бути правовий дозвіл на електронний формат здійснення провадження у справі, яким має бути ступінь деталізації такого дозволу, якими є рівень дискретності створення кримінальних процесуальних документів у альтернативному форматі та порядок конвертації документів з електронної форми в письмову та навпаки, тощо. Водночас визначення цих та інших питань у законі, особливо в умовах гібридного формату документування в кримінальному провадженні, має важливе гарантійне значення, адже дотримання процесуальної форми є ключовим запобіжником застосування процесуальних санкцій у вигляді нівелювання юридичного значення складених процесуальних документів. Адже іманентним стандартом для будь-якої офіційної публічної діяльності, якою є й кримінальне провадження, виступає оригінальність документів, що створюються в процесі такої діяльності чи потрапляють у її інформаційний обіг. Тож саме закон має визначати допустимість документів, створених в електронному форматі, як оригіналів. І хоча відповідно до ст. 8 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р. № 851-IV юридична сила електронного документа не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму, втім, «у судовій практиці з цього приводу часто виникають непорозуміння, а неналежне оформлення електронних доказів може бути підставою для їх відхилення судом, що, в свою чергу, впливає на результат розслідування»¹. В цьому сенсі слід підтримати раціональність думки О. Колотила щодо необхідності унормування в КПК України запровадження та здійснення досудового розслідування і судового розгляду в електронній формі. Так, дослідник, ілюструючи існуючу протилежність позицій представників національної юридичної

¹ Асанова Л. М. 'Організаційно-правові засади документообігу у Національному антикорупційному бюро України' (дис на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю Нац академія внутр. справ, Київ, 2022) 57 <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/20795/4/dys_asanova.pdf> (дата звернення 15.03.2023)

спільноти КПК (одні переконані, що таке запровадження взагалі не потребує будь-яких змін до законодавства, на думку інших, доведеться переписувати ледь не кожен статтю КПК України), справедливо акцентує увагу на тому, що належне впровадження ЕКП в Україні, окрім ретельного вивчення іноземного досвіду, передбачає глибокий, детальний та системний аналіз положень чинного національного законодавства з метою внесення відповідних обґрунтованих законодавчих змін. Адже відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. При цьому він пропонує доповнити главу 5 КПК України, що стосується питання фіксування кримінального провадження, нормою, в якій визначатиметься, що кримінальне провадження здійснюється в паперовій та/або електронній формі (форматі), та наголосує на необхідності визначення юридичних наслідків переведення документів з однієї форми в іншу [6]².

Тож саме на законодавчому рівні має бути врегульовано низку питань створення, оформлення, обміну, зберігання електронних документів у сфері кримінального провадження. Викладене вимагає формулювання векторів стратегії запровадження режиму *PaperLess* у кримінальному провадженні України

Метою статті є розробка нормативної стратегії запровадження режиму *PaperLess* у кримінальному провадженні України як переліку векторних питань (напрямів), які мають бути врегульовані в КПК із метою забезпечення поступового переходу документообігу в кримінальному провадженні у безпаперовий формат.

Виклад основного змісту.

Щодо кванту документообігу в кримінальному провадженні.

Відповідно до визначення ДСТУ 2732–2004 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення» поняття документообігу трактується як «рух службових документів в установі від дати їх створення чи одержання до дати завершення виконання або надсилання»³. В управлінській літе-

² Колотило О. 'Правове регулювання електронного кримінального провадження' (2020) Юридична газета. Онлайн <<http://surl.li/aqfka>> (дата звернення 20.03.2023)

³ 'ДСТУ 2732–2004 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення»' (Судова влада України) <<https://>

ратурі документообіг розглядається як сукупність процесів створення, опрацювання, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення документів, що виконується із застосуванням перевірки цілісності та, у разі необхідності, з підтвердженням факту одержання таких документів¹. Документ – базова теоретична конструкція, яка належить до всього, що може бути збережене або представлене, щоб слугувати як доказ для певної мети. Документ від інших каналів передачі інформації відрізняється тим, що повідомлення в ньому передається в формі, яка зафіксована на речовому носії. Для того, щоб будь-яка інформація про факти, події, явища об'єктивної дійсності та розумової діяльності людини, що закріплена на спеціальному матеріалі, набула сили документа, необхідно, щоб вона мала офіційний характер і юридичне значення². В сучасному суспільстві залежно від способу утворення документа, тобто виду носія інформації, розрізняють паперову та електронну форму документообігу.

Відразу необхідно зазначити, що документообіг в органах кримінальної юстиції – це більш широкий формат явища, ніж документообіг у кримінальному провадженні. Адже у контексті кримінальних процесуальних відносин нас предметно цікавить лише створення та рух тих документів, що мають юридичне значення саме в межах конкретного кримінального провадження.

Традиційно одиницею (квантом) документообігу в царині кримінального провадження вважається кримінальний процесуальний документ (далі – КПД) як специфічний матеріальний об'єкт, у якому в письмовому вигляді відповідно до вимог процесуального закону зафіксована інформація щодо перебігу, змісту та результатів діяльності суб'єктів кримінального провадження, а також рішень, ухвалених під час такої діяльності³. Основними видами КПД є процесуальні рішення (постанова, ухвала, обвинувальний акт, вирок), протоколи та інші акти, в яких реалізується владні

[vn.court.gov.ua/userfiles/27_2732-2004\(1\).pdf](http://vn.court.gov.ua/userfiles/27_2732-2004(1).pdf) (дата звернення 20.03.2023)

¹ Асанова Л. 'Організаційно-правові заходи запровадження електронного документу в державних установах' *Пріоритетні напрями реформування сучасного законодавства: наук-практ конференція* (м. Харків, 19–20 лютого 2021 р.) 62

² Благута Р. І., Ангеленюк А. М. Ю., Гуцуляк Ю. В. та ін. *Складання кримінальних процесуальних документів на стадії досудового розслідування: навч. посібник* (Львів ДУВС, 2018) 9–11

³ Зеленецький В. С., Лобойко Л. Н. *Доследственный уголовный процесс: монография*. (Донецк, 2012) 375

повноваження компетентних органів та посадових осіб у перебігу правовідносин із різними учасниками процесу (письмові вказівки, повістки, доручення, повідомлення та ін.)⁴.

Отже іманентною властивістю КПД є його створення саме в межах конкретного провадження уповноваженими на це офіційними суб'єктами. Втім, увесь документальний масив кримінального провадження (кримінальна справа) ними не обмежується. Як у свій час визначав академік В. С. Зеленецький, кримінальна справа являє собою «особливе документальне утворення, сформоване відповідно до рішення органів дізнання, слідчого, прокурора, судді або суду про її порушення з метою фіксації в установленому законом порядку факту, змісту та результатів кримінально-процесуальної діяльності у зв'язку зі скоєнням конкретного злочину для забезпечення реалізації кримінальної відповідальності винної особи, захисту прав та законних інтересів громадян, трудових колективів, держави та суспільства в цілому». При з'ясуванні сучасного розуміння сутності й значення кримінальної справи як певного статичного документоутворення слід виходити з того, що відповідно до ст. 317 КПК України її складовими є документи, інші матеріали, надані суду під час судового провадження його учасниками, судові рішення та інші документи і матеріали, що мають значення для цього кримінального провадження та долучаються до обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності.

З урахуванням викладеного видається можливим умовно виділити такі складові (кванти) документообігу в кримінальному провадженні: 1) КПД, складені офіційними учасниками провадження; 2) документи як джерела доказів (ст. 99 КПК); 3) документальні звернення учасників процесу (заяви, скарги, клопотання).

Отже, у контексті питання переходу на електронний документообіг у сфері кримінального провадження саме перелічені елементи і мають бути предметом нормативного регулювання з точки зору їх допустимої форми – електронної чи паперової. Інакше кажучи, квантами документообігу як динамічного утворювання чи кримінальної

⁴ Велика українська юридична енциклопедія: у 20 томах. Том 19. *Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура* (Нац.юрид.ун-т ім Ярослава Мудрого, 2020) 729–730

справи (стативи) є КПД, електронний документ як доказ та документальні звернення учасників процесу.

Щодо гібридного формату документообігу в кримінальному провадженні.

Одним із ключових питань, що виникає на юридичних майданчиках у контексті переходу до електронного документообігу у царині кримінального провадження, є те, чи можлива повна відмова від паперових документів? Видається відповідь на це запитання не може бути категоричною з огляду на об'єктивні та суб'єктивні чинники, які на сучасному етапі розвитку суспільства свідчать на доцільність лише гібридного формату документообігу в межах кримінального провадження.

Реалії сьогодення свідчать про відсутність *технологічних та нормативних* умов для повноцінного функціонування єдиної інформаційно-аналітичної системи як інструменту взаємодії між всіма органами кримінальної юстиції. Як вже зазначалось, ЕКП на теперішній час функціонує лише в системі антикорупційних органів та передбачає комбіновану форму документообігу, що є цілком логічним на перехідному етапі цифровізації кримінального провадження. При цьому законодавець визначив, що примірники документів, погоджені в ІТСДР із використанням кваліфікованого електронного підпису, в електронній та паперовій формі визнаються оригіналами документів, та відніс до дискреції слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду вирішення питання про форму надання матеріалів досудового розслідування в електронній чи паперовій формі (ч. 3 ст. 106–1 КПК).

П'ятнадцятого грудня 2017 р. почала функціонувати Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС), що забезпечує функціонування електронного правосуддя в Україні із подальшим (2018 р.) введенням в експлуатацію підсистеми ЄСІТС «Електронний суд», яка уможливує подання учасниками судового процесу до суду документів в електронному вигляді, обмін процесуальними документами в е-формі між усіма такими учасниками та покликана допомогти реалізації режиму *Paperless* на національному рівні. Новий функціонал від Державного підприємства «Центр судових сервісів» із використанням кваліфікованого електронного підпису «Дія. Підпис» дозволяє підписувати документи для подачі мате-

ріалів до суду за допомогою системи «Електронний суд». УВтім, з огляду на певні проблеми ця система ще не активно застосовується на практиці. Таким чином, документи, які надходять в електронній формі, в обов'язковому порядку роздруковуються, що не відповідає меті створення підсистеми «Електронний суд». Тож більш розповсюдженим залишається паперовий документообіг.

До *суб'єктивних причин* гібридного режиму документообігу у кримінальному провадженні можна віднести суспільну інерцію як перепону для інтенсифікації переходу до формату *PaperLess*. У нашій країні переважна більшість громадян звикли листуватися на папері і не мають високої довіри до електронного документу, або взагалі не знають, що це таке.

При наданні оцінки перспектив безпаперового кримінального провадження не можна нехтувати й об'єктивною стадійністю при переході на електронний документообіг, про що наголошується в управлінській літературі¹. Як влучно зазначають дослідники, на сучасному етапі головна мета впровадження електронного документообігу спрямована *не на вилучення з обігу паперових документів (курсив авт. –)*, а на створення достовірної бази даних та ефективного середовища управління й функціонування установи. Щодо роботи з електронними документами, то наявні чинники психологічної готовності керівників та службовців до використання електронних аналогів «живого» підпису на документі, що значно прискорює отримання, відправлення, опрацювання, реєстрацію,

¹ *Примітка.* Як відмічають фахівці, першою стадією діловодства можна визначити суто паперову форму документообігу, тобто проходження документа на всіх етапах відбувається у паперовій формі, а для його реєстрації використовуються журнали або картки. Під час так званого ручного документообігу об'єктом організації є насамперед праця людей. Очевидною є затратність ручного способу документообігу, а також залучення додаткових працівників. Друга стадія передбачає наявність паперової форми документообігу з використанням комп'ютерної техніки лише для підготовки і реєстрації документів (набір текстів документів та реєстрація). Під час третьої стадії було запроваджено змішану форму документообігу, що, в свою чергу, дозволяло використовувати комп'ютери, об'єднані у внутрішню мережу, для підготовки, передавання і зберігання документів шляхом сканування або візуалізації файлу документа. Скановані документи використовують на правах копії, а юридичну силу на правах оригіналу документ має лише у паперовому вигляді. Нарешті, четверта стадія сучасного діловодства – безпаперова форма документообігу, під час здійснення якого всі операції з документами виконуються виключно в електронному вигляді, а юридична сила документа засвідчується електронним цифровим підписом [Палеха Ю. І. *Управлінське документування* (Вид-во ЄУ, 2003) 345]

контроль за виконанням, облік, зберігання, використання, а також підготовку до передавання на архівне зберігання відповідно до номенклатури справ установи, яка теж має складатися в електронному вигляді¹.

Більше того, навіть якщо зазначені чинники – стримувачі переходу до формату *PaperLess* можуть бути поступово скореговані, то не можна забувати й про фактор інтрузивності кримінального провадження, що вимагає гнучкості процесу цифровізації цієї царини. Інакше кажучи, формула цифровізації кримінального провадження має корелювати із забезпеченням прав та свобод особи в цій царині. При цьому гарантованість прав і свобод особи під час кримінальної процедури є основним вектором прийняття цифрових рішень. Як влучно зазначено у Висновку № 14 (2011) Консультативної ради європейських суддів «Судочинство та інформаційні технології» *IT повинні бути інструментом або засобом ... забезпечення гарантій, установлених ст. 6 ЄКПЛ. Тож використання IT не повинно обмежити процесуальні права та гарантії тих, хто не має доступу до сучасних технологій; держави мають гарантувати надання відповідної допомоги в цій сфері (п.10). Через те, що не всі особи мають доступ до IT, не можна нехтувати традиційними засобами доступу до інформації. Довідкові стенди та інші форми допомоги, що надаються в судах, не повинні зникнути з огляду на те, що IT зробили судочинство доступним для усіх. Ці заходи – невідкладна турбота про соціально незахищені та уразливі верстви населення (п.9)².*

Принагідно зауважимо, що ЄСПЛ в аспекті гарантованих прав і свобод за статтею 6 Конвенції (право на справедливий суд) у своїй практиці наголошує на недопустимості відмови особі звертатись до суду в традиційному «паперовому форматі». Так, у рішенні по справі XAVIER LUCAS v. France ЄСПЛ визнав відмову апеляційного суду прийняти від заявника паперову версію процесу-

ального документа надмірним формалізмом, адже адвокат заявника обґрунтовував неможливість подання документа за допомогою електронної платформи помилками в її функціонуванні. Тож ЄСПЛ констатував порушення вимог статті 6 Конвенції.³

Тож з огляду на викладене у сфері кримінального провадження наразі реальним є так званий гібридний режим електронно-паперового документообігу з орієнтацією на максимально допустиме впровадження режиму *Paperless*. Видається правильним ставити питання не про можливість усунення паперу з кримінального провадження, а про максимальну гнучкість та системність процесу переходу до формату *Paperless*. Останнє є можливим лише за наявності вираженої правової та технологічної стратегії. Саме правова стратегія входить у предмет нашого дослідження

Щодо нормативного уможливлення електронної форми документа у кримінальному провадженні.

Не претендуючи на вичерпність у межах даного постановочного дослідження, констатуємо проблемність та неналежну якість закону у частині нормативного уможливлення створення та/чи подання документів у кримінальному провадженні. Якщо питання електронної форми документів як доказів частково вирішено КПК завдяки можливості використання цифрової інформації у доказуванні (ст.99 КПК), то прямого дозволу на електронні звернення учасників провадження закон не містить. Адже використання підсистеми «Електронний суд», яка забезпечує обмін електронними документами між учасниками судового процесу, в рамках кримінального процесу на нормативно-правовому рівні поки що не регламентується.

На жаль, хаотичним слід визнати і підхід до унормування як самої можливості створення КПД у електронній формі, так і низки пов'язаних із цим процедурних питань конвертації документів з однієї форми в іншу. Так, у КПК України унормовано електронну форму рішення про розпочаток досудового розслідування, що пов'язується із моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) (ч. 2 ст. 214 КПК України). Із запровадженням 15 грудня 2021 р. ІТСДР уможливлено створення КПД

¹ Асанова Л. М. 'Організаційно-правові засади документообігу у Національному антикорупційному бюро України' (дис на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю Нац академія внутр. справ, Київ, 2022) 132–6 <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/20795/4/dys_asanova.pdf> (дата звернення 15.03.2023)

² Висновок № 14 (2011) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи про правосуддя та інформаційні технології (IT) URL: <https://rm.coe.int/opinion-n-14-2011-on-justice-and-information-technologies-it/16806a1fc0> (дата звернення 20.03.2023)

³ Рішення Європейського суду з прав людини у справі XAVIER LUCAS v. FRANCE від 9.06.2022 заява № 15567/20 URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22tabview%22:%7B%22notice%22%7D%22itemid%22:%7B%22001-217931%22%7D%7D> (дата звернення 20.03.2023)

у електронній формі за допомогою цієї системи, втім, з огляду на вже зазначені обставини поки що відсутнім є нормативний механізм реалізації положень статті 106–1 КПК в усіх органах досудового розслідування. При цьому звернемо увагу на те, що законодавець установив широку дискрецію слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду при вирішенні питання про форму надання матеріалів досудового розслідування в електронній чи паперовій формі (ч. 3 ст. 106–1 КПК), що може, зокрема, створювати ситуацію невиправданого дублювання матеріалів провадження.

Як зазначалось, низку законодавчих кроків у напрямку переведення документообігу в царині кримінального провадження в електронну форму було зроблено після запровадження в нашій державі воєнного стану. Так, Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам» від 15 березня 2022 р. № 2137-IX уперше передбачена, зокрема, можливість виготовлення у разі необхідності оригіналу кримінального процесуального рішення – постанови слідчого, прокурора в електронній формі з використанням кваліфікованого електронного підпису службової особи, яка прийняла відповідне процесуальне рішення, або створення його з використанням ІТСДР відповідно до ст. 106–1 КПК України. Це нововведення є важливим законодавчим рішенням для переведення документування кримінального провадження в електронну форму. Втім, звернемо увагу на відсутність нормативного механізму доведення змісту прийнятого рішення до осіб, чиїх інтересів воно стосується, регламентації факту підтвердження отримання електронного рішення слідчого, прокурора та ін., що може викликати проблемність застосування абзацу 2 ч. 6 ст. 110 КПК на практиці.

До того ж відкритим залишається питання щодо створення в електронній формі інших важливих процесуальних документів досудового розслідування, як-от: клопотань сторони обвинувачення, доручень, протоколів, повідомлень тощо. Цей факт не лише перешкоджає оперативній реалізації вимог ч. 14 ст. 615 КПК у редакції зі змінами, внесеними згідно із Законом № 2137-IX від 15 березня 2022 р. та Законом № 2201-IX від 14 квітня 2022 р., (на дізнавача, слідчого чи про-

курора покладено обов'язок збереження в електронній формі копії матеріалів кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких здійснюється в умовах воєнного стану), а й унеможливорює подальше просування на шляху до безпаперового документування в межах кримінальної процедури.

Однак нормативне уможливлення створення КПД у електронному форматі та визнання його оригіналом, як вже наголошувалось, є вкрай важливим з огляду на імперативний метод правового регулювання в царині кримінального провадження. Адже оригінальність документа як гарантія його цілісності та автентичності є неодмінною умовою реалізації будь-якої офіційної діяльності. Так, з огляду на встановлені законом правила доказування, спрямовані на забезпечення правдивості фактичних даних, на яких може гарантуватися обвинувачення, процесуальним джерелом доказів, за загальним правилом, має бути оригінал документу (ч. 3 ст. 99 КПК). Щодо документів, у яких об'єктивізується кримінальне процесуальне рішення та фіксується процесуальна дія, чи якими прийняте рішення доводиться до відома певних осіб, закон хоча прямо й не визначає вимогу їх оригінальності, проте це презюмується з огляду на системний аналіз КПК (законодавець лише в певних випадках зазначає про вручення потерпілому, підозрюваному, обвинуваченому та іншим учасникам кримінального провадження *копій* ключових процесуальних документів з метою забезпечення їх прав, зокрема, права на оскарження процесуальних рішень).

Відзначимо, що нормативна визначеність щодо цифрових питань реалізації кримінальної процесуальної діяльності, зокрема електронного документообігу в кримінальному провадженні, є нагальною необхідністю з огляду на засади верховенства права. Як акцентовано увагу у Рекомендації Європейської Комісії з ефективності правосуддя щодо електронного подання документів до суду (е-подання) та оцифрування їх судом від 9 грудня 2021 р. (далі – Рекомендація), будь-яке (нове) законодавство щодо цифровізації має бути чітким, прозорим і передбачуваним. Крім того, воно має передбачати суперечки, які можуть виникнути внаслідок самої цифровізації, і гарантувати захист законних прав усіх користувачів цифрового правосуддя. Чітка законодавча база сприяє успішному плануванню, розробці та розробці системи електронного подання документів. Отже, розгортання

системи електронного подання документів потребує сталої законодавчої підтримки¹.

Тож із метою попередження правових спорів щодо автентичності КПД, створення гарантій для реалізації учасниками процесу своїх прав на оперативний доступ до правосуддя та цифрову взаємодію з офіційними суб'єктами кримінального провадження необхідним є надання правового статусу електронним процесуальним документам.

Щодо основних векторів нормативної стратегії запровадження режиму PaperLess у кримінальному провадженні України.

1. Щодо закріплення загальної норми – дозволу на здійснення документування в кримінальному провадженні в електронній формі, зазначмо, що в сучасній літературі вже пропонувалось, зокрема, доповнити главу 5 КПК нормою про те, що кримінальне провадження здійснюється в паперовій та/або електронній формі (О. Колотило). Водночас з огляду на те, що предмет документообігу в царині кримінального провадження є ширшим за предмет регулювання глави 5 КПК, з урахуванням специфіки структурної побудови КПК видається доцільним у главі 2 КПК (засади кримінального провадження) сформулювати положення про допустимість форми документообігу як окремого засадничого положення. У цій нормі має бути передбачено, що матеріали провадження (кримінальна справа) можуть формуватися повністю або частково в електронній формі. Скарги, заяви, клопотання та інші передбачені законом процесуальні документи учасників кримінального провадження можуть бути подані до дізнавача, слідчого, прокурора, слідчого судді, суду як у паперовій, так і в електронній формі. В контексті цифровізації кримінального провадження цілком погоджуємось із О. Колотилом стосовно доцільності доповнити ст. 3 КПК України відповідними визначеннями, зокрема, електронного документа (електронного процесуального документа)².

Позитивним в цьому сенсі може бути варіант унормування цифрових питань в КПК Естонії,

¹ Рекомендації Європейської Комісії з ефективності правосуддя щодо електронного подання документів до суду (е-подання) та оцифрування їх судом від 9 грудня 2021 // Guidelines on electronic court filing (e-filing) and digitalisation of courts. Document adopted at the 37th plenary meeting of the CEPEJ, Strasbourg and online, 8 and 9 December 2021 URL: <https://rm.coe.int/cepej-2021-15-en-e-filingguidelines-digitalisation-courts/1680a4cf87> (дата звернення 20.03.2023)

² Колотило О. 'Правове регулювання електронного кримінального провадження' (2020) Юридична газета. Онлайн <<http://surl.li/aqfka>> (дата звернення 20.03.2023)

стаття 160–1 якого, зокрема, закріплює поняття кримінальної та судової справи, що може вестись повністю чи частково в електронно-цифровій формі.

2. Для уникнення хаотичності та надлишкової дискретності при обранні форми документування в кримінальному провадженні (цифрової чи письмової) закон має визначати «цифрову пріоритетність» такого формату («цифровий за замовчуванням»). Зокрема, електронний процесуальний документ, згенерований з електронним підписом чи кваліфікованим електронним підписом, має бути основною формою складання процесуальних документів під час досудового розслідування. Це стосується доручень слідчого оперативному підрозділу на проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, рапортів співробітників оперативних підрозділів, документів, направлення яких для затвердження прокурору передбачено КПК, клопотань до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, планування досудового розслідування, використання в якості доказів електронних документів з електронним підписом чи кваліфікованим електронним підписом тощо. Окрім істотної процесуальної економії, такий спосіб комунікації працівників оперативних підрозділів, дізнавача, слідчого, прокурора та слідчого судді має важливе значення в аспекті формування антикорупційних стандартів кримінального процесуального законодавства. Адже в умовах функціонування електронного реєстру кримінальних проваджень, в якому містяться всі процесуальні документи досудового розслідування з конкретного кримінального провадження, будь-які маніпуляції з ними унеможливаються з огляду на чітке фіксування часу їх виготовлення, особи, яка згенерувала документ, його змісту тощо³.

Як зазначається в уже згаданій Рекомендації, «цифровий за замовчуванням» – це принцип, що має як організаційні, так і технічні виміри та стратегічне значення, і його слід реалізовувати як такий. Загалом це означає надання державних

³ Рекомендації Європейської Комісії з ефективності правосуддя щодо електронного подання документів до суду (е-подання) та оцифрування їх судом від 9 грудня 2021 // Guidelines on electronic court filing (e-filing) and digitalisation of courts. Document adopted at the 37th plenary meeting of the CEPEJ, Strasbourg and online, 8 and 9 December 2021 URL: <https://rm.coe.int/cepej-2021-15-en-e-filingguidelines-digitalisation-courts/1680a4cf87> (дата звернення 20.03.2023)

послуг цифровими засобами як кращий варіант для людей, тобто цифрові послуги, які є настільки простими та зручними, що всі, хто може ними користуватися, вирішать це робити, тоді як ті, хто не може або не бажають, не виключаються. Інклюзивність і доступність є ключовими параметрами ефективності реалізації принципу цифрового використання за замовчуванням. Орієнтація на користувача дозволяє судовій системі враховувати потреби та думки всіх кінцевих користувачів (внутрішніх чи зовнішніх) під час розробки, надання, впровадження та оцінки цифрових рішень і послуг, також беручи до уваги перешкоди цифрового розриву, які використання технології може принести.

Тож пріоритетність цифрового формату має балансувати із гнучкістю щодо конкретного випадку, коли у конкретній правовій ситуації найбільш приємним та доцільним з урахуванням основного вектору цифровізації – прав та свобод учасників процесу буде обрання саме паперового формату документування. Адже усі гарантії справедливого судового розгляду поширюються на цифрове судове провадження. Зміни до регламенту у зв'язку з цифровізацією судочинства, у тому числі актів і документів, мають бути внесені з дотриманням права на справедливий суд. Доступ до ефективних засобів судового захисту має надаватись у випадку негативного впливу або шкоди основним правам будь-якого користувача через використання технології.

До речі, в ч. 3 ст. 160–2 КПК Естонії у контексті цифрової пріоритетності унормовано правило про те, що учасники провадження подають заяви, скарги інші документи особі, що веде провадження, електронним засобом, якщо відсутня поважна причина для подання процесуального документу в іншій формі.

3. Щодо врегулювати специфіки створення в електронній формі основних різновидів КПД – рішень, протоколів та ін. відмітимо про таке. Хоча у ч. 5 ст. 106–1 КПК стосовно особливостей обігу електронних документів у кримінальному провадженні в частині, не врегульованій КПК, законодавець відсилає до інших законів щодо електронних документів та електронного документообігу, видається з урахуванням специфіки цієї царини, значимості не лише факту створення КПД, а й процесу їх підписання, доведення до відома інших учасників провадження, підтвердження процедури

їх отримання адресатами тощо затребуваним є врегулювання цих питань у спеціальних нормах КПК, що встановлюють вимоги до різновидів КПД та процедуру їх створення. Так, у сучасній літературі обґрунтовано звертається увага на необхідність у зв'язку із запровадженням ЕКП врегулювати у кримінальному процесуальному законодавстві низку особливостей створення протоколів як одного з різновидів КПД в електронній формі. Зокрема, у разі складання вказаного документа в електронній формі з'являється потреба врегулювання питання про порядок підписання протоколу іншими учасниками (понятими, спеціалістами, захисниками, законними представниками тощо). У разі ж складання такого протоколу в паперовій формі необхідно визначити порядок та юридичні наслідки його переведення (так само як й інших паперових документів) в електронну форму¹. Тож позначені та інші питання специфіки створення і функціонування електронних КПД мають стати предметом унормування у чинному кримінальному процесуальному законодавстві.

4. З огляду на об'єктивно зумовлену реальність так званого гібридного режиму електронно-паперового документообігу у сфері кримінального провадження на теперішньому етапі розвитку правового суспільства виникатиме й потреба переведення матеріалів кримінального провадження з електронної форми в паперову. Відповідно необхідним є визначення в законі питань конвертації процесуальних документів з однієї форми в іншу (зокрема, у законі мають бути прямо передбачені випадки, коли електронний процесуальний документ повинен бути роздрукований і приєднаний до паперового кримінального провадження, тощо), що попереджуватиме невиправдане дублювання електронних процесуальних документів на паперових носіях.

Висновки. Проведене дослідження дозволило сформулювати такі вектори нормативної стратегії запровадження режиму *PaperLess* у кримінальному провадженні України: 1) закріплення загальної норми – дозволу на здійснення документування в кримінальному провадженні в електронній формі; 2) для уникнення хаотичності та надлишкової дискретності при обранні форми документування в кримінальному провадженні (цифрової чи письмової) закон має визначати «цифрову пріоритет-

¹ Колотило О. 'Правове регулювання електронного кримінального провадження' (2020) Юридична газета. Онлайн <<http://surl.li/aqfka>> (дата звернення 20.03.2023)

ність» такого формату («цифровий за замовчуванням»); 3) унормування специфіки створення в електронній формі основних різновидів КПК – рішень, протоколів та ін.; 4) визначення в законі питань конвертації процесуальних документів з однієї форми в іншу, що попереджуватиме невідповідне дублювання електронних процесуальних документів на паперових носіях.

Звичайно окреслені напрями нормативної політики на шляху до безпаперового кримінального провадження в Україні не є вичерпними, адже кожен із них потребує подальшої наукової розвідки з метою напрацювання конкретних результатів – підґрунтя для вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства в умовах цифрового суспільства.

REFERENCE

List of legal documents

Legislation

1. Vysnovok № 14 (2011) Konsultatyvnoi rady yevropeyskykh suddiv do uvahy Komitetu ministriv Rady Yevropy pro pravosuddia ta informatsiini tekhnolohii (IT) URL: <https://rm.coe.int/opinion-n-14-2011-on-justice-and-information-technologies-it-/16806a1fc0> (in Ukrainian)
2. Rekomendatsii Yevropeiskoi Komisii z efektyvnosti pravosuddia shchodo elektronnoho podannia dokumentiv do sudu (e-podannia) ta otsyfruvannia yikh sudom vid 9 hrudnia 2021 // Guidelines on electronic court filing (e-filing) and digitalisation of courts. Document adopted at the 37th plenary meeting of the CEPEJ, Strasbourg and online, 8 and 9 December 2021 URL: <https://rm.coe.int/cepej-2021-15-en-e-filingguidelines-digitalisation-courts/1680a4cf87> (in Ukrainian)

Cases

3. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u spravi XAVIER LUCAS v. FRANCE vid 9.06.2022 zaiava № 15567/20 URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22tabview%22:\[%22notice%22\],\[%22itemid%22:\[%22001-217931%22\]\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22tabview%22:[%22notice%22],[%22itemid%22:[%22001-217931%22]]) (in Ukrainian)

Bibliography

Authored books

1. Palekha Yu. I. *Upravlinske dokumentuvannia*. [Management documentation] (Vyd-vo YeU, 2003) 557 (in Ukrainian)
2. Blahuta R. I., Anhelenuk A. – M. Yu., Hutsuliak Yu. V. ta in. *Skladannia kryminalnykh protsesualnykh dokumentiv na stadii dosudovoho rozsliduvannia: navch. posibnyk* [Compilation of criminal procedural documents at the stage of pre-trial investigation: training. manual] (LvDUVS, 2018) 384 (in Ukrainian)
3. Zelenetskyi V. S. Loboiko L. N. *Dosledstvennyi uholovnyi protsess: monohrafiya* [Pre-investigation criminal process: monograph] (Donetsk, 2012) 564 (in Russian)

Non-authored books

4. *Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia: u 20 tomakh. Tom 19. Kryminalnyi protses, sudoustrii, prokuratura ta advokatura* [Great Ukrainian legal encyclopedia: in 20 volumes. Volume 19. Criminal process, judiciary, prosecutor's office and advocacy] (Nats.iuryd.un-t im Yaroslava Mudroho, 2020) 960 (in Ukrainian)

Journal articles

5. Mazuryk R. V. 'Aktualni pytannia realizatsii kontseptsii elektronnoho kryminalnoho provadzhennia u diialnosti orhaniv prokuratury: administratyvno-pravovy aspekt' [Current issues of implementation of the concept of electronic criminal proceedings in the activities of prosecutor's offices: administrative and legal aspect] (2022) 1 *Pravo i suspilstvo* 158–159
6. Stolitnii A. 'Kontseptsiiia elektronnoho kryminalnoho provadzhennia v Ukraini' [The concept of electronic criminal proceedings in Ukraine] (2018) 4 *Visnyk Natsionalnoi prokuratury Ukrainy* 24–35 (in Ukrainian)
7. – 'Vdoskonalennia elektronnoho sehmentu kryminalnoho provadzhennia' [Improvement of the electronic segment of criminal proceedings] (2017) 2 *Naukovyi zhurnal «Pravo i suspilstvo»*. 187–191 (in Ukrainian)
8. Zhuchenko O. D. 'Do pytannia pro peredumovy rozroblennia elektronnoho kryminalnoho provadzhennia v Ukraini' [To the question of the prerequisites for the development of electronic criminal proceedings in Ukraine] (2019) 33 *Pravova derzhava* 116–122 <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2019_33_18> (in Ukrainian)

Newspaper articles

9. Kolotylo O. 'Pravove rehuliuвання elektronnoho kryminalnoho provadzhennia' [Legal regulation of electronic criminal proceedings] (2020) *Yurydychna hazeta. Onlain* <<http://surl.li/aqfka>> (in Ukrainian)

Disertations

10. Asanova L. M. 'Orhanizatsiino-pravovi zasady dokumentoobihu u Natsionalnomu antykoruptsiinomou biuro Ukrainy' [Organizational and legal principles of document circulation in the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine] (Dysert na zdobuttia nauk stup doktora filosofii, Nats akad vnutr sprav, Kyiv, 2022) 227 <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/20795/4/dys_asanova.pdf> (in Ukrainian)

Conference paper

11. Asanova L. 'Orhanizatsiino-pravovi zakhody zaprovadzhennia elektronnoho dokumentu v derzhavnykh ustanovakh' [Organizational and legal measures for the introduction of electronic documents in state institutions] *Priorytetni napriamy reformuvannia suchasnoho zakonodavstva: Nauk.-prakt konf (m. Kharkiv, 19–20 liutoho 2021 r.)* 60–64 (in Ukrainian)

Websites

12. 'DSTU 2732–2004 «Dilovodstvo y arkhivna sprava. Terminy tavyznachennia»' [DSTU 2732–2004 «Bookkeeping and archival work. Terms and definitions»] (Sudova vlada Ukrainy) <[https://vn.court.gov.ua/userfiles/27_2732-2004\(1\).pdf](https://vn.court.gov.ua/userfiles/27_2732-2004(1).pdf)> (in Ukrainian)

Глинська Н. В.

Правовий аспект запровадження режиму *paperless* в кримінальному провадженні України

Стаття присвячена розробці нормативної стратегії переведення документації у царині кримінального провадження в електронний сегмент. Автором з'ясововано кванти процесуального документообігу (процесуальні документи, складені офіційними учасниками провадження; документи як джерела доказів (ст. 99 КПК), документальні звернення учасників процесу (заяви, скарги, клопотання)) та наголошено на нагальній необхідності нормативного уможливлення їх створення та подання в електронній формі. При цьому визначено, що основними векторами нормативної стратегії на шляху до режиму PaperLess у кримінальному провадженні України має бути: закріплення загальної норми – дозволу на здійснення документування в кримінальному провадженні в електронній формі; визначення «цифрової пріоритетності» щодо форми створення та подання документів у сфері кримінального провадження («цифровий» за замовчуванням); унормування особливостей створення в електронній формі основних різновидів процесуальних документів; визначення в законі питань конвертації процесуальних документів з однієї форми в іншу.

Ключові слова: діджиталізація, кримінальне провадження, електронний документ, документообіг, PaperLess, кримінальні процесуальні документи, цифровий пріоритет.

Glynska N. V.

The legal aspect of the introduction of the *paperless* regime in criminal proceedings in Ukraine

The article is devoted to the development of a normative strategy for the transfer of documentation in the field of criminal proceedings to the electronic segment. The author found out the quantum of procedural document circulation (procedural documents drawn up by official participants in the proceedings; documents as sources of evidence (Article 99 of the Code of Criminal Procedure), documentary appeals of the participants in the process (statements, complaints, petitions)) and emphasized the urgent need for regulatory enabling of their creation and submission in electronic form. At the same time, it was determined that the main vectors of the normative strategy on the way to the PaperLess regime in the criminal proceedings of Ukraine should be: consolidation of the general norm – permission to carry out documentation in criminal proceedings in electronic form; determination of «digital priority» regarding the form of creation and submission of documents in the field of criminal proceedings («digital» by default); normalization of features of creation in electronic form of the main varieties of procedural documents, definition in the law of issues of conversion of procedural documents from one form to another.

Keywords: digitalization, criminal proceedings, electronic document, document management, PaperLess, criminal procedural documents, digital priority.

Стаття надійшла до редакції: 15.03.2023 р.

Прийнята до друку: 20.04.2023 р.